

sální (c. fiendi). Abych mohl čeliti této námitce, o které už zbežně byla zmínka vpředu, mám za nejvhodnější, abych podrobil zvláštnímu rozboru vztah a sousedský poměr racionality logické k ostatním útvarům racionálním. Vzhledem k důležitosti tohoto předmětu a vzhledem k volné souvislosti jeho s materií této stati, posunuji výklad o tom do kapitoly zvláštní, příští.

III. Logická racionalita a její vztah k ostatním útvarům zásady dostatečném důvodu.

1. Poznámka terminologická.

Dříve než se věnujeme šetření o vzájemných vztazích jednotlivých útvarů racionálních mezi sebou, chtěl bych upozorniti na pojmenování logické racionality, která se všeobecně označuje od časů Schopenhauerových jako ratio sufficiens cognoscendi, t. j. dostatečný důvod poznávání. Tento termín nepochází sice od něho, nýbrž, tuším, od Christiána Wolfa (1679 až 1754), který ji první jasně rozlišoval od causa fiendi, ale Schopenhauerem stal se název ten klasickým.

Nicméně zdá se mi, že tento termín je nevhodný, ba že přímo svádí k omylu. Implikuje totiž, že se nám dostává seřazení souvislosti poznatků pouze pomocí tohoto útvaru racionálního, že on je sprostředkovatelem souvislosti poznatků kat' exochen, tak jakoby ostatní útvary racionální nám k zjištění souvislosti poznatků nedopomáhaly. Může se však vážně tvrditi, že na př. pomocí causa fiendi neb essendi nedocházíme k zjednáni souvislosti poznatků? Docházíme-li však, proč na-

zývá se pouze logická racionalita ratio sufficiens cognoscendi, t. j. důvodem poznávání?

Přijmeme-li však, že můžeme získávati souvislost poznatků i jinými útvary racionálními, pak vzniká otázka, jakého druhu jsou poznatky, jichž souvislost se nám opatřuje racionálním útvarem, který označuji jako logický racionální útvar. (V předešlých vývodech jsem se držel po většině dosavadního označení „ratio cognoscendi“, aby čtenáři bylo patrné, o kterém racionálním útvaru je řeč, tedy, aby nebyl uváděn v omyl označením novým, dokud by nebylo odůvodněno.) Odpověď zní: tyto poznatky, jichž spojitosti se nám dostává racionální logickou, dostávají se do našeho vědomí soudy, t. j. spojováním pojmů, které jsou pouze myšleny, tedy nikoli získány názorem. Tyto soudy, mají-li přinést poznatek a býti soudy platnými, musí býti opatřeny dostatečným důvodem a nazývají se pak pravdivými. Soudy a úsudky, v nichž logická racionalita je vedoucí, nepřinášejí nám však žádných nových materiálních poznatků, které by již v pojmech samotných nebo v premisách nebyly obsaženy, neboť materií nových poznatků samotnu musí vždy čerpati z názoru, jenž se řídí jinými útvary racionálními.

Jí děkujeme pouze, že opatřuje naše soudy výrokem „pravdivosti“, neboť její pomocí se podkládají dostatečným důvodem. A jako při dění v přírodě zásada dostatečného důvodu nám zjednává poznání příčiny, tak zase zde poznání důvodu soudu. A jako tam se mluví o zásadě dostatečného důvodu dění, mělo by se zde mluvíti o dostatečném důvodu souzení (ratio sufficiens iudicandi) a nikoli o důvodu poznávání, neboť běží stejně o poznávání i tam.

Nemám pochybností, že Schopenhauerovi, i snad jiným, kteří tohoto termínu používali, nebyla tato okol-

nost neznámou. Nicméně toto označení podrželi a dále používali. Přesto je musím považovati nejen za pojmově nevýstižné, nýbrž za schopné uvésti v omyl, ježto se příkládají logické racionalitě specifické zásluhy, jichž nemá.

2. Počet útvarů zásady o dostatečném důvodu.

Jistě neušlo pozornosti těch, kteří jsou obeznámeni se Schopenhauerovým dílem o dostatečném důvodu, že kdekoli se v této práci mluví o různých tvarech racionálních, děje se tak veskrze s vyloučením dostatečného důvodu jednání (*ratio sufficiens agendi*), ač tento útvar tvoří čtvrtý kořen dostatečného důvodu podle citované práce Schopenhauerovy. Toto opomenutí není náhodné, nýbrž úmyslné a odůvodňuji je tím, že nemohu uznati důvodů, které vedly k introdukci této zvláštní racionality.

Jako zvláštní větev zásady o dostatečném důvodu jeví se nám zákon motivační vůbec teprve až tehdy, uvědomíme-li si nutnost vztahu mezi motivem a jednáním. Pro vnějšího pozorovatele této nutnosti není, ba zdá se pravý opak pravdou, neboť na zdánlivě tytéž motivy reagují různé subjekty chtění — a ježto zde běží v první řadě o lidské chtění — tedy lidé naprosto různě, ba — opět zdánlivě — tentýž člověk bude na ně různě reagovati v různých dobách. Říkáme zdánlivě, neboť ve skutečnosti vnější pozorovatel nemůže všech složek, jichž výslednice na jednajícím subjekt působí jako motiv, vůbec ani znáti. Motiv jako výslednice všech složek, jež spoluurčují jednání člověka, závisí v podstatě od tří komponent: 1. Od toho, jakou má fyzický subjekt povahu, tedy co vlastně ho činí spokojena, neboť různost chtění v posledním článku závisí

na této okolnosti. 2. Jakým intelektem dotčený subjekt disponuje, neboť podle toho bude odlišně hodnotiti momenty, na něj působící, jež právě intelektem jsou zpravovány, tvoří složky, jichž výslednici nazýváme motivem. 3. Vnější momenty samotny, k nimž však dlužno čítati nejen přítomné, nýbrž i minulé nebo jen očekávané, tedy budoucí události a zjevy a to nejen pozorované, nýbrž i myšlené, jež jsou schopny ovlivniti naše rozhodování ohledně aktů. Ani jediná z těchto tří složek nemůže vnějšimu pozorovateli býti zjevnou. Jak povaha, tak intelekt, tak i konečně nesčíslné množství fakt, zjevů a událostí, jež tvoří vlastně naši zkušenost, zůstávají každému, kromě subjektu samotného, zcela utajeny. Vnější pozorovatel má dojem naprosté libovůle ohledně rozhodování a jednání jednotlivcova. Kdyby tomu tak nebylo, jak mohlo by býti vůbec otázkou filosofické diskuse, zda existuje „liberum arbitrium“, či nikoli? O přirozené kauzalitě nikdy takového sporu nebylo, ba i přípustnost pochybnosti jevila by se každému nemístnou. Jestliže vnějšimu pozorovateli se otázka nutného spětí mezi motivem a jednáním nejen nevnučuje, nýbrž zkušeností dokonce (alespoň zdánlivě) vyvracuje, jestliže však na druhé straně myslící subjekt změnu nedovede jinak chápati, než jako nutný následek předcházející příčiny, tedy jako kausální nexus, pak je pochopitelné, že člověk se utíká za účelem vysvětlení k introspekci a hledá ve svém nitru, co jeho jednání předcházelo. A právě zde, zdá se mi, splétají se zásadně dvě různé otázky a v důsledku toho i dvě různé odpovědi dohromady. Mám totiž za to, že není totéž, táži-li se: Rozhoduje se člověk při daných motivních složkách, při dané povaze a inteligenci nutně? Anebo formulují-li otázku takto: Jedná člověk nutně, když

se k jednání byl jednou rozhodl? Mám za to, že je nutné odlišiti tyto dvě etapy, jež vedou k aktu, nejen proto, že se sukcesí časovou od sebe odlišují, nýbrž i proto, že každá z obou bude se dovolávati jiného dostatečného důvodu, čili jiného útvaru racionálního. Že tato okolnost nemůže zůstat bez důsledků pro hospodářskou poznávací teorii, je samozřejmé.

Myslím, že po vývodech, které byly podány, nemůže činiti potíží zjištění, o které útvary racionality tu běží. Je-li dána povaha člověka, tedy to, co konečně chce, je-li dána jeho inteligence pro určité hodnocení motivních složek, a konečně, jsou-li známy motivní složky samotny, pak odpověď ohledně rozhodnutí pro akt není dána ničím jiným než řadou soudů, syllogismů, jež veskrz se řídí racionalitou logickou. A mám za to, že kdyby všechny tyto složky byly vnějšimu pozorovateli dokonale známy, že by mohl se stejnou bezpečností uhodnout, jak se uvažující subjekt rozhodne, jako můžeme určití účiny z daných příčin, ježto logické zákony mají platnost objektivní (arci nesmí se přehlížet složka inteligence, která sice nemá vlivu na zákony logického myšlení, ale za to na premisy, pomocí nichž se logické úsudky tvoří). Jakmile nastalo rozhodnutí, končí logická racionalita. Co nastává? Prostá kausalita. Zda je to kausalita fyziologická nebo psychologická, kterou se rozhodnutí kompulsatorní mocí sděluje z mozku do čivů motorických, takže rozhodnu-li se zvednouti ruku, že tak činím, rozhodnu-li se kráčet, že kráčím, nemíním řešiti, neboť to spadá v rámec věd jiných. Schopenhauer nazval akt, který následuje po rozhodnutí, objektivací vůle, což, mám za to, nám nevysvětluje o mnoho více, než říká-li, že objektivací vůle kamene padati je jeho padání. Že však rozhodnutí sub-

jektu kráčetí a vnější náraz u kamene jsou podobnými kausálními příčinami, zdá se mi býti na snadě, proč bych rozhodnutí subjektu k jednání přímo nazval příčinou a jednání samotné účinem.

Zdá se mi ostatně, že, jako jsem ukázal, že obvykle tvořený teleologický řetěz panující nauky byl elipticky sestaven a to že vedlo k nesprávnému učení o tom, který z racionálních útvarů teleologii hová, z podobného důvodu i Schopenhauer měl za to, že ratio agendi je zvláštní racionalitou, totiž z důvodu velmi analogicky brachylogického způsobu mluvy: na př. myšlenka na budoucí možné strádání je motivem určitému subjektu, aby pracoval nad obvyklou mírou a dělal zásoby. Zřejmě ovšem není tato myšlenka motivem jednání, nýbrž soud, že pro budoucnost je třeba zásoby a druhý soud, že bez práce nad obvyklou mírou není možno zásoby opatřiti, vedou k závěru, že je této práce nad obvyklou mírou třeba. Tento závěr je důvodem pro rozhodnutí k řečené práci. Vše to není ničím jiným, než čistě logickou operací. Že akt tomuto rozhodnutí následuje, je otázkou fyziologické kausality. Že by určitá myšlenka o sobě mohla býti zvláštním motivem, vedlo arci k domnění, že zde běží o zvláštní kausalitu. Že definitivní rozhodnuté jednání vede k aktu a je kausalitou přirozenou, vysvitne tím jasněji, když si uvědomíme, že zde už neběží o individuálně různý průběh nějaké ratio agendi, nýbrž o obecně platný zjev, probíhající u všech stejně. Tak zv. nerozhodnost subjektu nebo změny v jeho rozhodnutí ničeho na tom, co řečeno, nemění, neboť pokud akt nenastal, nebylo rozhodnutí právě ještě definitivní a i pozdější revokace aktu nebo předsevzetí aktu jiného má zase předpokladem jinou řadu logických soudů. Jednání bez vůle k jednání, tedy bez rozhodnutí, není lze si vůbec před-

staviti, neboť v pojmu jednání je implikován úmysl, tedy vědomí účelu, k němuž jednání je prostředkem; tedy jednání implikuje též rozhodnutí k jednání.

Proto po bedlivé úvaze se nám objeví, že termin motiv není vlastně docela přiléhavý neboť neběží nikdy o vysvětlení toho, proč jednáme, když jsme se rozhodli, nýbrž toho, proč jsme se rozhodli tak a ne jinak, čili vysvětlení toho, co nás pohnulo (motiv) k rozhodnutí, a nikoli co nás pohnulo k jednání. Motiv, po němž se ptáme, je tedy motivem pro rozhodnutí a nikoli motivem pro jednání. Je pak zcela jiný způsob myšlení, vysvětluje-li se rozhodnutí motivem, anebo vysvětluje-li se rozhodnutím jednání. Složky motivační jsou logické premisy, motiv pak logický závěr, kdežto jednání jeví se nám jako účín, pro něž rozhodnutí bylo příčinou. Netvrdím ovšem, že kausalita tato fyziologická (nebo psychologická) je tatáž jako přirozená, neboť vedle ní je fysický subjekt podroben i této přirozené kausalitě, na př. sklouzne-li kdo a padne: ale nepřipočítává-liž Schopenhauer i reakční pohyb květiny směrem k slunci, nebo nassávání vláhy rostlinami ze země ke kausalitě, ač to kausalita přesná není, neboť vytčené zjevy přísně kausálně vysvětliti nelze? Mluví zde o dráždivosti (Reize) a vpočítává je mezi zákon kausální. Ale i tyto organismy schopné dráždivosti podléhají vedle toho též kausalitě přirozené (na př. zatřesu-li stromem), též neuvědomělé úkony organismu našeho, na př. pohyb srdce, zažívání atd. počítá Schopenhauer k této dráždivosti. Zdalíž pak je více uvědomění vklíněného mezi rozhodnutí a jednání, než při vylučování žaludeční šťávy při chuti na jídlo, jež vidíme? Mám za to, že uvědomělé je vlastně rozhod-

vání, kdežto výkon rozhodnutí je již neuvědomělý.

Mám proto za to, že též dějiny nutno čítati k vědám teleologickým, neboť vždy se v dějinách ptáme po tom, proč se kdo rozhodoval k tomu neb onomu jednání a nikoli, proč kdo jednal, když se byl již jednou rozhodl. Každý cítí, že teprve, kdyby byla kladena otázka druhá, bylo by lze pokládati dějiny za vědu kausální, ač se zpravidla veskrze tvrdívá, že dějiny jsou vědou kausální. Lze ptáti se naopak, po čem se ptají ti, kteří pokládají dějiny za vědu kausální. Každý přece ihned dozná, že kdybychom kladli tuto druhou otázku, totiž proč lidé jednají, když se byli před tím rozhodli, že bychom se neobrátili na historika, nýbrž na fyziologa nebo psychologa, který by tuto otázku řešila to nikoli historicky, s platností pro určitou skupinu lidí, nýbrž s identickou platností pro všechny doby a lidi.

V dějinách hledáme tedy pouze logické důvody rozhodování (neboť pro uvědomělé rozhodování jsou determinujícím faktorem jen logické důvody) a nikoli příčiny toho, proč následovalo po rozhodnutí také jednání, které je zřejmě fyziologickým aktem. Dějiny jsou podle mého názoru obsahovou vědou teleologickou, kdežto národní hospodářství a technika teleologickou vědou formální.

Námitku proti vysvětlení dějin teleologickým pojetím, formulovanou tak, že logicky lze sice vysvětliti úvahu jednotlivce, ale nikoli dějinnou souhru nescíslných množství individuí, lze odmítnouti a rozptýliti tím, že akt jednoho stává se vnější složkou spoluvytvářející motiv pro rozhodnutí druhého, tím, že tvoří

jednu z premis, jež vede k závěru, nikoli však jen kognitivnímu, nýbrž volitivnímu.

Jedině záhadnou složkou při celém motivovaném jednání zůstává tedy vlastně to, co lidé chtějí. Ježto chtění prostředku je logickým závěrem z určitého poznatku a prostředku a ze chtění účelu (poukazují v té příčině na svoje vývody shora uvedené, kde ukazují, jak celý teleologický proces probíhá), pak vlastně nevysvětlitelným zůstává pouze účel poslední, t. j. chtění spokojenosti, blahobytu, totiž otázka, proč obsah osobní spokojenosti je u různých lidí odlišný. Podati vysvětlení v této příčině je však stejně nemožno, jako by byl lichým pokus o vysvětlení přírodních sil. Logické vysvětlení důvodu, proč chce každý jako poslední účel osobní blahobyt či spokojenost, podal jsem (v článku: Noetické základy vrchních pojmů hospodářské vědy, Jubilejní vědecký sborník čes. techniky, Brno 1924) analýsí pojmu vůle, t. j. tím, že nemohu definovat spokojenost ničím jiným, než tím, co je chtěno, a nespokojenost tím, co vůli odporuje. Podati však vysvětlení toho, co tvoří obsah blahobytu neb spokojenosti, toho nedovede nikdo.

Shrnujíce vše, co předcházelo, můžeme tedy říci, že motivované jednání jeví se nám jako útvar komplexní: vše až po rozhodnutí je logickým řetězem, podléhajícím racionalitě logické, od rozhodnutí až k aktu inclusive nastává vláda kausalit v užším slova smyslu, kterou sledovati je úkolem fyziologie a psychologie.

Z toho důvodu nemohu dostatečný důvod jednání uznati za zvláštní útvar racionální a v důsledku toho byl z našich úvah vypuštěn!

Rozeznávám proto pouze tři racionální útvary: totiž ratio sufficiens fiendi, essendi a iudicandi, čili dosta-
tečný důvod dění, bytí a souzení.

3. *Poznávací způsob kausálních a logických věd:
obzvláště logický soud zde i tam.*

Všechny poznatky, jichž spojitosti se nám dostává prostřednictvím racionality kausální nebo ratio essendi, mají svůj původ v názorném poznávání, nejsou tudíž pojmy, jichž získáváme teprve abstrakcí z názoru. Ná-
zorné poznatky jsou takové, pro něž data nám dodávají naše smysly a intelektualitu náš rozum, totiž, promít-
nutí oněch dat do vnějšího světa pomocí kausality a forem čisté smyslovosti (t. j. takové, které se nám do-
stává před veškerou zkušeností), totiž času a prostoru, čímž názor teprve vzniká, jak Kant dokázal ohledně forem čisté smyslovosti a Schopenhauer ohledně intelek-
tuality názoru prostřednictvím kausality. Až potud ne-
vstupují do kausálních věd pojmy a soudy, t. j. spojování pojmů, jež jsou jedinými vztahy, jichž nositelem je logická racionalita, ježto, aby mohly postupovat, po-
třebují odůvodnění, jež dodává ona. Rozumí se arci, že poznatky, o nichž jsme dosud mluvili, se omezují na případy skutečně pozorované. Aby však bylo lze for-
mulovati objektivní, obecně platné poznatky do zákonů ve formě soudů, je potřebí indukce, t. j. syllogistického závěru, jímž poznatek, získaný pro jednotlivé, pozorované případy, se prohlašuje za platný pro případy všechny. Indukce může být úplná nebo neúplná. Úplná je tehdy, pozoroval-li jsem všechny případy, jež jsou v mém závěru obsaženy. Taková indukce má platnost absolutní; za to jí nerozšiřuji nijak své poznání, nýbrž ona je pouze zkráceným vyjádřením toho,

co v premisách je již obsaženo. Je-li neúplná, pak je pouze pravděpodobná. I tisíce pozorovaných případů, že příslušníci jižních národů jsou tmavovlasí, neopravňuje mne k úsudku, že jsou všichni takovými. Stačí za to jediný případ skutečně pozorované tíže, aby připustil můj úsudek: Všechna tělesa jsou těžká, t. j. padají k zemi, nejsou-li podepřena nebo zavěšena. Rozdíl je v tom, že v druhém případě jsem poznal vztah mezi subjektem „těleso“ a výrokem „těžký“ jako nutný. K svému subjektivnímu (v Kantovském smyslu) vjemu jsem přidružil čistý rozumový pojem příčinnosti, který implikuje nutnost, čímž ze subjektivního vjemu se stala obecně platná objektivní zkušenost. Ovšem pojem příčinnosti vypovídá pouze, že každý účín musí mít svou příčinu, nevypovídá tedy, že mezi danými vztahy je poměr příčiny k účínu. Po této stránce je tedy i taková indukce pouze pravděpodobnou. Je-li však indukční cestou získaný zákon, uložený ve formě soudu, pravdivý, t. j. doložen dostatečným důvodem, pak lze považovati opačnou logickou operaci, t. j. dedukci, která postupuje od obecného k zvláštnímu, za absolutní.

Z toho, co bylo řečeno, vyplývá, že kausální vědy, které se opírají o kausalitu přirozenou, nemohou bez logických soudů ani svých zákonů formulovati, ani jednotlivých případů pod ně subsumovati.

Bylo ukázáno, že soudy, opatřené dostatečnými logickými důvody, tvoří také teleologickou metodu poznávací. Znamená to snad, že obě jmenované třídy vědní se nikterak od sebe neodlišují, ježto používají obě téhož racionálního útvaru jako metody poznávací? Jistě nikoli. Znamená to tedy snad, že oba řečené racionální útvary se sobě rovnají, jako se staří, až do časů Leibnitzových domnívali? Také jistě ne. Byl to

omyl, ale zdá se velmi pochopitelný, uvážíme-li, že každý kausální poznatek byl sdělován prostřednictvím soudů. Takový soud vyžadoval však logického dostatečného důvodu. Ten byl skýtán poznatkem kausálním. Jak možno pak se diviti, že dostatečný logický důvod a kausální příčina se směšovaly, byl-li dostatečný logický důvod nalézán v kausální příčině a jí poskytován, a zastávala-li tedy tato funkci onoho?

Jakkoli tedy tento omyl se zdá pochopitelným, přece zůstává omylem; zůstává však také nepochybné, že kausální vědy se od logických toto coelo odlišují, ač obě pracují s logickým soudem. Je zřejmé, že Schopenhauerovi nemohlo ujíti, že logických soudů se používá veskrze ve všech vědách, aniž by všechny vědy proto se musily státi vědami logickými. Aby tedy smířil svoje učení, že třídy vědní se dělí podle racionálních útvarů, s faktem, že některé větve racionální zasahují současně do několika vědních oborů, precisoval své hledisko tak, že prohlásil za klasifikační kriterion pouze enen útvar racionální, který v dotyčné vědě má vedení. Praví totiž: (Über die vierfache Wurzel des Satzes vom zureichenden Grunde § 51.) „Auch findet sich, dass in jeder derselben (scl. der Wissenschaften: moje poznámka) eine der Gestaltungen unseres Satzes vor den übrigen der Leitfaden ist, obgleich in derselben auch die andern, nur mehr untergeordnet, Anwendung finden. So ist in der reinen Mathematik der Seynsgrund Hauptleitfaden (obgleich die Darstellung in den Beweisen nur am Erkenntnisgrunde fortschreitet) in der angewandten tritt zugleich das Gesetz der Kausalität auf; und dieses gewinnt ganz die Oberherrschaft in der Physik, Chemie, Geologie u. a. m. Der Satz vom Grunde des Erkennens findet durchaus in allen Wissenschaften starke Anwendung, da in allen das Besondere aus dem

Allgemeinen erkannt wird. Hauptleitfaden und fast allein herrschend aber ist er in der Botanik, Zoologie, Mineralogie und andern klassifizierenden Wissenschaften."

Z těchto slov Schopenhauerových vyplývá, že rozdíl významu jednotlivých racionálních útvarů ve vědách považuje v první řadě za kvantitativní. To není ani tak patrné ze slov, jako z interpretace, jakou jim sám dává. Převládajícím (vedoucím) útvarem v jeho smyslu dlužno patrně rozuměti onen, jehož se v dotyčné vědě nejvíce (po stránce kvantitativní) používá. To soudím z toho, že na př. botaniku, zoologii, mineralogii atd. přičítá k vědám, kde převládá logická racionalita a které tudíž dlužno počítati (podle převládající racionality) k vědám logickým.

Nemohu souhlasiti s tímto názorem. Mám za to, že distinkci důležitosti racionality dlužno stanoviti kvalitativně. Cíl každé vědy záleží v soustavném poznávání. To, co jednotlivé vědy a třídy vědní rozlišuje, je vědní cíl, tedy poznatky. Vědní cíle, tedy poznatky, mohou zase tvořiti určité skupiny a tím pak také vědní třídy, které toto genere se mohou lišiti. Takovým dělítkem, které klasifikuje poznatky a tím i vědy toto genere, je okolnost, zda získanými poznatky jsou poznatky názorné nebo pojmy, jež se spojují v soudy, tedy poznatky takové, k nimž dat se nám dostalo od smyslů, neb takové, jež povstaly myšlením. Rovněž je toto genere rozdílné, zda názorné poznatky vznikly názorem čistým, tedy formami naší smyslovosti, které jsou nám dány a priori, poněvadž jsou nám vrozeny a zda tedy poznatky se opírají o dostatečný důvod bytí, či zda vznikly pomocí smyslů zkušeností a jich souvislost byla získána prostřednictvím kauzality přirozené. Proto klasifikace vědních tříd podle útvaru racionálního, pomocí jehož se po-

znatky řadí, tedy klasifikace, kterou Schopenhauer sám zavedl, je hluboce odůvodněna a zcela správná. Jenomže tuto klasifikaci neprovedl zcela důsledně tam, kde běží o současné použití několika racionálních útvarů v jedné vědecké třídě, ježto posuzuje klasifikační funkci útvarů nikoli podle cílů vědeckého poznávání, nýbrž podle kvantitní mnohosti jich použití. Proto připočítává zoologii, botaniku a mineralogii k vědám logickým, poněvadž kvantitativní použití logické racionality ho k tomu donucuje, kdežto podle mého názoru právě tyto řečené vědy spadají úplně mezi vědy přírodní, poněvadž vědeckým jich cílem zůstává získávání poznatků názorných, byť dostatečný důvod souzení (logická racionalita) doznal kvantitativně sebe čtenějšího použití. Logická racionalita podle mého názoru nemá tedy stejného domovského práva ve vědách přírodních a logických. V oněch je vědeckým cílem názorný poznatek, soud je pouze instrumentem enunciativním nebo mu přísluší pouze význam formálně logický, t. j. jeho pomocí se poznatky sevšeobecňují. V těchto (ve vědách logických) naproti tomu jsou cílem poznatky, které jsou získávány myšlením s použitím logické racionality a kausální poznatky mají platnost podřadnou, nikoli však proto, že by se jich málo používalo, nýbrž proto, že nenáleží k vlastním cílům vědním. Vždyť nepřehledné množství teleologických syllogismů čerpá svoje premisy v poznatků věd přírodních; na př. chci dešť, poznávám, že bez mraků není deště, proto chci též mrak. Teleologie nebude však přezkoumávati empirickou pravdu takovéto přírodovědecké premisy, ona se k ní chová téměř bez zájmu, ježto takový poznatek nenáleží do jejich cílů. Ona bude proto stejně ochotně operovati s prostředky, které se zakládají na soudech

obecně pravdivých, jako s prostředky pouze putativně správnými. Chci-li na př. nějaký stavební, dopravní nebo léčebný prostředek, které pro svoji povahu objektivně nemohou nikdy přivoditi zamýšlený účel, zavírám svoje teleologické syllogismy na stejný způsob, jako bych mohl, mám-li subjektivní přesvědčení, že účel jimi je dosažitelný, a důležité při tom je zejména to, že moje závěry budou teleologicky správné, poněvadž jsou jimi formálně-logicky, byť by i empirické pravdě odporovaly. Proto pojmová přesnost v logických vědách je ještě důležitější než ve vědách přírodních, byť i tam byla podmínkou pravdivých soudů na základě správných pojmů, poněvadž v logické vědě se dotýká pojem přímo materiální podstaty vědního cíle.

Toto zmíněné hledisko Schopenhauerovo stojí patrně v souvislosti s tím, že nebylo za jeho časů — či lépe řečeno, až do nejnovějších časů — vůbec žádné logické vědecké třídy, anebo nebyly aspoň jako takové poznány (normativní, teleologické vědy). Proto logická racionalita by se byla stala jako faktor, který je třídícím kriteriem pro vědy, úplně bezpředmětnou, kdyby Schopenhauer jí nebyl vykázal jako vlastní specifické působišťe zoologii, botaniku, mineralogii, atd., kde ona vládla nad ostatními racionálními útvarý. Za to v nynějších dobách máme v teleologii a normativitě dosti široké pole, kde se logická racionalita může specificky a tedy klasifikačně uplatňovati, neboť v nich byly objeveny nové vědy, které proklamovaly tento racionální útvar za svůj oficiální instrument, jímž se jich poznatky racionálně spojují.